

Tanulmányok Magyarország és az Európai Unió természetvédelméről

Sorozatszerkesztő: Szabó Mária³

*TEMPUS Institutional Building Joint European Project
(TIB-JEP 13021-98)*

“EU-training for Nature Conservation Officials”

Vizes élőhelyek: a természeti és a társadalmi környezet kapcsolata

Szerkesztők:

Böhm András²

Szabó Mária³

Készítették:

Aradi Csaba¹

Csabai Zoltán⁵

Gellér Zita¹

Podmaniczky László⁴

Bardócz Tamás⁶

Dévai György⁵

Jankai Norbert⁷

Tóth Albert⁸

Outi Airaksinen²

Böhm András²

Fodor Zoltán⁴

Nagy Sándor⁵

Wittner Ilona⁵

¹ Környezetvédelmi Minisztérium (KöM)

² Környezetvédelmi Minisztérium, Természetvédelmi Hivatal (KöM-TvH)

³ Eötvös Loránt Tudományegyetem, Természettudományi Kar (ELTE-TTK)

⁴ Szent István Egyetem Gödöllő, Környezetgazdálkodási Intézet (SZIE-KGI)

⁵ Debreceni Egyetem, Természettudományi Kar, Ökológiai és Hidrobiológiai Tanszéke (DE-TTK-ÖHT)

⁶ Haltermelők Országos Szövetsége (HOSZ)

⁷ Duna-Ípoly Nemzeti Park Igazgatóság (DINP)

⁸ Tessedik Sámuel Főiskola, Mezőtúr

Budapest

2002

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ	9
A VÍZI ÉS A VIZES ÉLŐHELYEK SAJÁTOSSÁGAI ÉS TIPOLÓGIÁJA	11
A víz, mint közeg jellemzése	11
A hidrológiai ciklus	11
A víz fizikai és kémiai tulajdonságai	12
A vízi tápanyagforgalom jellegzetességei és fő alkotóelemei	17
A szénciklus	18
Az oxigénciklus	19
A hidrogénciklus	19
A nitrogénciklus	20
A kén ciklus	21
A foszforciklus	22
Kölcsönhatások az élettelen és az élő rendszerek között az eutrofizáció példáján	22
Vízterek tipológiája	24
A szárazföldi víz fogalma és konkrét megjelenési formáinak tipizálása	24
A szárazföldi vizek vízforgalmi típusai	26
A vízforgalmi típus megállapítása a vízmennyiség-változások alapján	27
A vízforgalmi típus megállapítása a vízszintváltozások alapján	32
A szárazföldi vizek földkérgi elhelyezkedés szerinti típusai	34
A felszíni vizek fő típusai	34
Az állóvizek tipológiája	34
A vízfolyások tipológiája	36
A források tipológiája	38
A felszín alatti vizek tipológiája	39
Élőhelytipológia	41
Elvi alapozás	41
A vizes élőhelyek jellegzetes sajátosságai	42
A víztér és a víztest fogalma	46
A meder és a part fogalma	46
A meder függőleges tagolódása	47
A parti tájék sajátosságai és jellemzése	49
A vízi élettájak típusai és jellemzésük	52
A vízi élőlények életformatípusai és jellemzésük	56
Ökológiai igények és előfordulási sajátosságok a sugarasúszójú halak példáján	61
Az ökológiai vízigény fogalmának értelmezése	70
Irodalomjegyzék	73
A KÁRPÁT-MEDENCE JELLEGZETESSÉGE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL	
VÍZRAJZI VISZONYAIRA	75
Bevezetés	75
A Kárpát-medence vízrajzának kialakulása	76
A Kárpát-medence vízrajzának jellegzetességei	79
A víz jelenlétének kettőssége a társadalmi felfogásban	84
Gazdálkodás folyók mentén	89
Következtetések	89
Felhasznált irodalom	90
Képek	91

A TERMÉSZETI ÉS A TÁRSADALMI KÖRNYEZET KÖLCSÖNHATÁSA	
A FOKGAZDÁLKODÁS PÉLDÁJÁN	97
A természeti és a társadalmi környezet kölcsönhatása	97
A „természetes” és a „mesterséges” kulturális egysége a fokgazdálkodásban	98
A táji egyensúly megváltozásának lehetséges módozatai és a felbomló fokgazdálkodás ..	102
Az újkori folyószabályozások	104
A rendező tevékenység élő és holt távlata.....	105
A fokgazdálkodás jövőbeli lehetőségei.....	105
Irodalom	106
Rövidítések.....	108
Képek	109
HALGAZDÁLKODÁS ÉS TERMÉSZETVÉDELEM	113
Bevezetés.....	113
Intenzív haltermelő rendszerek	114
Tógazdasági haltenyésztés.....	114
Természetes vízi halgazdálkodás	115
Horgásztatás	116
A konfliktusok megoldásának lehetőségei	116
Felhasznált irodalom.....	117
ÁRVÍZI ÖBLÖZETEK FÖLDHASZNÁLATA ÉS MEZŐGAZDASÁGI	
ÁRVÍZKÁR SZÁMÍTÁSA	119
Bevezetés.....	119
Az árvízi öblözetek földhasználati szerkezete	121
Az öblözetek CORINE és a „KSH szerinti” területi osztályozása	121
Az öblözetek területeinek mezőgazdasági termelési alkalmassága és környezeti érzékenysége.....	121
A földhasználat tervezése	122
Fajlagos árvíz-kár mutatók számítása	126
A növénytermesztési ágazatok fajlagos jövedelmének számítása	127
Az árvíz-károk miatt bekövetkező hozamcsökkenés meghatározása.....	128
A termés kiesés hatása a nettó jövedelem alakulására.....	132
Öblözetenkénti összesített árvíz-kár-értékek meghatározása	134
Forrásmunkák és továbbvivő irodalom.....	135
Mellékletek	135
Az árvíz-kár-mutatók számításának folyamatábrája	135
Magyarország földhasználati zónatérképe	136
Árvízi öblözetek és agroökológiai körzetek	137
Magyarország talajainak szántóföldi termőhely-kategóriái.....	138
A TERMÉSZETI ÉS A TÁRSADALMI KÖRNYEZET KÖLCSÖNHATÁSA	
AZ ÖKOLÓGUS NÉZŐPONTJÁBÓL	139
Bevezető gondolatok	139
A természeti és a társadalmi környezet alapvető összetevői	141
Az ökológia – mint tudomány és mint szemléletmód	144
Ökológus szemmel a természet- és a környezetvédelemről	152
A természetvédelem új kihívásai.....	155
A környezetvédelem égető gondolatai.....	160
Irodalomjegyzék.....	167

A MAGYARORSZÁGI NEMZETI PARKOK KÜLSŐ KOMMUNIKÁCIÓS STRATÉGIÁJA ...	169
Bevezetés	169
A jelenlegi kommunikációs helyzet (SWOT-analízis)	170
Kommunikációs erősségek	170
Kommunikációs gyengeségek	170
Kommunikációs lehetőségek	170
Kommunikációs veszélyek	170
Kommunikációs kulcskérdések	171
Külső kérdések	171
Belső kérdések	171
Technológiai kérdések	171
Szegmentációs csoportok	173
Lakosság	174
Látogatók és felhasználók	174
Üzleti szféra	174
Döntésbefolyásolók	175
Az üzenet	175
Lakosság	175
Az üzleti szféra	177
Stratégiai és taktikai eszközök	178
A döntésbefolyásolók	179
A látogatók és felhasználók	180
Virtuális tevékenység	182
Összefoglalás	183
Felhasznált irodalom	184
ORSZÁGOS STRATÉGIA A VIZES ÉLŐHELYEK VÉDELMÉNEK KOMMUNIKÁCIÓJÁÉRT	185
Bevezetés	185
A stratégia kidolgozásának menete	186
A vizes élőhelyekkel kapcsolatos jogi háttér	186
A vizes élőhelyek hasznosítása	187
Érdekcsoportok	187
Országos szinten	187
Helyi szinten	187
Problémák a vizes élőhelyeken	187
Kommunikációs szükséglet	188
A várt eredmények	188
Kommunikációs eszközök	189
Támogatás	189
Kommunikációs feladatok	189
Országos szint	189
Helyi szint	191
Hivatkozások	192
Mellékletek	193
Magyarország nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyeinek hasznosítási formái ..	193
Áttekintés a célcsoport ismertségéről	194
Vizes élőhelyekkel kapcsolatos általános problémák Magyarországon	195

Kivonat a „További útmutató a vizes élőhelyek kommunikációs, ismeretterjesztési és oktatási programja tervezéshez és elemzéséhez” c. dokumentumból	195
A tervezés logikai menete	198
Kommunikációs eszközök és lehetőségek áttekintése	200
NATURA 2000 TÁJÉKOZTATÁSI ÉS EGYEZTETÉSI PROGRAM	203
Bevezetés	203
A tájékoztatás és egyeztetés szükségessége és a célcsoportok	203
A fő üzenet	205
Az egyes kommunikációs eszközök jelentőségének felmérése	205
Jogsabályi háttér	206
Különböző célcsoportok tájékoztatása	206
Földtulajdonosok, gazdálkodók és egyéb egyéni földhasználók	206
Vadászok, halászok, horgászok	208
Társadalmi szervezetek és csoportok	208
Kutatók és más szakértők	209
Hatóságok	209
Közvélemény	210
Döntéshozók	210
Belső információszolgáltatás	211
Más projektekkal való kapcsolat	211
Időbeosztás a Natura 2000 program kommunikációs tevékenységeihez (megvalósult és jövőbeni)	211
Natura 2000 kommunikációs munkacsoport	212
Felhasznált irodalom	212
A KÖRNYEZETVÉDELMI MINISZTERIUM KAPCSOLATA A KÖRNYEZET- ÉS TERMÉSZETVÉDŐ TÁRSADALMI SZERVEZETEKSEL	213
Bevezetés	213
Kapcsolattartás civil szervezetekkel	214
Pályázati lehetőségek	217
Általános keretek	217
Egyéb közcélú keretek és a fejlesztési keret	218
Pályázat az állami feladatok átvállalására	218
Pályázat a cianidszennyezés kárainak mérséklésére	219
SZAKKIFEJEZÉSEK JEGYZÉKE	221
TÁRGYMUTATÓ	241
A KÖTET SZERZŐI	249